

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 347.918(477)«1930/1970»

С. Ч. Жельне
здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕНДЕНЦІ У ФУНКЦІОНУВАННІ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО АРБІТРАЖУ
У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ (1930-ТІ – НА ПОЧАТКУ 1970-Х РР.)

Постановка проблеми. Система господарських (арбітражних) судів України пройшла складний шлях свого становлення та розвитку. Її витоки слід шукати у комерційних судах, що діяли за часів Російської імперії. Більшовики, які захопили владу в країні у 1917 році, керуючись власними ідеологемами, спочатку взагалі планували демонтувати стару судову систему, зокрема і комерційні суди. Проте, на початку 1920-х років, в умовах нової економічної політики та загального поживлення економічного життя, були змушені відновити господарське судочинство у вигляді арбітражних комісій.

Активно та цілеспрямовано радянське арбітражне законодавство почало розвиватись з 30-х років ХХ століття. Саме на тому етапі з'являються Положення про держарбітраж і Правила розгляду та вирішення справ держарбітражем, які згодом періодично оновлювалися, а також інші нормативно-правові акти стосовно господарського судочинства.

З огляду на це, дослідження історико-правових умов становлення господарського судочинства в Україні з метою урахування позитивного досвіду та уникнення тих помилок, які були притаманні радянській системі господарського судочинства, виглядає актуальним науковим завданням, вирішення якого, дозволить проводити інновацію системи господарського судочинства України, неухильно дотримуючись принципу верховенства права.

Стан наукової розробки проблеми. Як теоретичні, так і практичні проблеми, пов'язані з еволюцією системи арбітражного, а згодом – господарського судочинства в Україні, зокрема і за радянських часів, на різних етапах цікавили доволі широке коло науковців-цивілістів, фахівців з господарського права та процесуально-правових наук. Особливо слід відзначити внесок у дослідження проблематики, таких вітчизняних та закордонних вчених, як Т. Абова, В. Горшеньов, М. Гервич, П. Заворотько, В. Комаров, О. Кудрявцева, Д. Притика, В. Тертишников, Д. Чечот, М. Штефан, В. Щеглов, К. Юдельсон. Тим не менш, не можна говорити про повне вирішення

комплексу теоретичних та організаційних проблем, які притаманні господарському судочинству на сучасному етапі.

Метою репрезентованої статті є аналіз організаційних засад функціонування радянської системи арбітражного провадження на теренах України у 1930-х – на початку 1970-х років та з'ясування визначних тенденцій у роботі органів державного арбітражу на теренах УРСР у вказаний історичний період.

Виклад основного матеріалу. Положення «Про державний арбітраж» було прийнято 3 травня 1931 року, завершивши початковий етап створення союзна-республіканської системи радянського арбітражного провадження. На той час органи Держарбітражу ще не були наділені повноваженнями, які б дозволяли їм розглядати спори між господарськими суб'єктами одного й того ж відомства, за умови, якщо вони перебували на загальнодержавному чи місцевому бюджеті. Вирішення подібних спорів перекладалося на керівництво відомств, що ускладнювало створення процесуально унормованої моделі їх розгляду. Така ситуація сприяла поступовому переходу такого роду спорів до компетенції відомчих арбітражів.

5 червня 1931 року Постановою Всеукраїнського ЦВК та РНК УСРР затверджується Положення про Державний арбітраж УСРР, на виконання якого створено Держарбітраж при РНК УСРР та міжрайонні органи Держарбітражу в містах Харкові, Києві, Одесі, Дніпропетровську та Сталіно (Донецьку). Проте, вже у 1932 році міжрайонні органи Держарбітражу було ліквідовано та утворено Держарбітражі при обласних виконавчих комітетах республіки [1].

Повноваження органів Держарбітражу, які спочатку не виходили за межі вирішення майнових спорів, були суттєво розширені постановою РНК СРСР від 8 грудня 1931 року «Щодо заходів зміцнення роботи органів Державного арбітражу» [2, с. 15]. Цим документом на Державний арбітраж, що діяв при РНК СРСР покладалося проведення інструктажів арбітражів, що функціонували при республіканських РНК. Останні, у свою

чергу, мали інструктувати місцеві арбітражі. Крім того, Державний арбітраж набував права час від часу проводити наради представників від республіканських, місцевих та відомчих арбітражів та, у разі необхідності, здійснювати моніторинг їх діяльності [3, с. 35].

Аналіз тогочасної нормативно-правової бази вказує на наявність тенденції щодо розширення компетенції органів Держарбітражу. Зокрема, 19 грудня 1933 року РНК СРСР було підготовлено постанову «Про укладання договорів на 1934 рік» [4, с. 180]. У ній вказувалося, що усі спори, які виникають під час укладання договорів між органами різних відомств і кооперативних систем, мають вирішуватися шляхом звернення до органів Державного арбітражу. Це свідчило, що його повноваження були поширені і на переддоговірні господарські спори.

1 серпня 1934 року Держарбітражем при РНК СРСР було розроблено та видано перші Правила розгляду та вирішення майнових спорів органами Державного арбітражу. Ці правила містили сукупність процесуальних норм, що визначали порядок порушення справ в органах Державного арбітражу, їх підготовки, порядку розгляду, винесення рішення тощо [5, с. 129]. Деякі автори навіть були схильні вважати саме ці правила тим документом, що поклав початок історії арбітражного процесу [6, с. 10]. Зазначена точка зору здається нам контрверсійною, проте, вочевидь Правилам належить визначна роль у визначенні загальних вимог, яких мали дотримуватися усі учасники вирішення спорів арбітражними комісіями.

З середини 1930-х рр. вирішення господарських спорів перестало бути основним пріоритетом у діяльності арбітражів, які держава «переключила» на заходи у рамках зміцнення планової і договірної дисципліни, госпрозрахунку, виявленню прихованих резервів, зловживань тощо. Саме у такий спосіб вони мали сприяти зростанню ефективності суспільного виробництва. Проте, в цілому, і в цьому можна погодитися з Д. Вороніним, який вказував про те, що у 1930-і роки органи радянського державного арбітражу, інтенсивно розвиваючись, остаточно оформилися на систему з подвійною підпорядкованістю – вищестоящому арбітражу і органу виконавчої влади регіону. Була впорядкована вертикальна структура нового органу [7, с. 137].

У 1940 році спільними зусиллями наркоматів фінансів, юстиції та Держарбітражем при РНК СРСР було підготовлено Інструкцію, у якій йшлося про те, що Держарбітраж також має вирішувати спори з розрахунків, які виникають на тлі передачі від однієї державної організації до іншої, підприємств, будівель та споруд. Цією ж Інструкцією за Держарбітражем закріплювали вирішення спорів з оцінки підприємств, будівель

та споруд, які передаються від державних органів на утримання кооперативних організацій або навпаки. З квітня цього ж року Держарбітражем також почали розглядатися переддоговірні спори, що виникали навколо морських або річкових перевезень товарів.

Звісно, трагічні події у суспільно-політичному житті 1930-х років, пов'язані зі сталінськими репресіями, політичними процесами та терором не могли не вплинути і на стан арбітражного провадження. Показовим, у цьому сенсі, є виступ на одній з нарад у квітні 1937 року В. Лившиця, на той час – заступника головного арбітра Держарбітражу СРСР. «Якщо б арбітри та консультанти, – говорив посадовець, – більш ретельно ставилися до своїх обов'язків, розглядаючи десятки тисяч справ, вони мали б віднайти будь-де хоч якесь віддзеркалення шкідницької діяльності ворогів народу у багатьох наших господарських організацій» [8, с. 12].

У законодавстві довоєнного періоду були відсутні будь-які кваліфікаційні або інші вимоги до посад державного чи відомчого арбітрів. Це створювало суттєві проблеми з наявністю кваліфікованих кадрів, особливо на тлі репресій та чищень. Зокрема у січні 1939 року у наказі головного арбітра Держарбітражу при РНК СРСР І. Голощюкіна, зазначалося, що «у органах Держарбітражу протягом 1931 – 1938 років була виявлена значна кількість ворогів народу» [9, с. 3].

Як зазначалося вище, створення державних арбітражів на тому етапі відбувалося у межах союзно-республіканської системи. Уряди окремих республік, зокрема й УСРР, приймали постанови та нормативні акти, що сприяли додатковій централізації відомчих арбітражів. Природно, що в умовах формування тоталітарного режиму у СРСР, державні чи відомчі арбітри були повністю позбавлені незалежності. Це само стосувалося і діяльності суддів. У цьому контексті доречним буде навести слова А. Вишинського: «Коли ми заперечуємо принцип «незалежності» суддів в пролетарській державі, то ми заперечуємо їх незалежність від пролетарської держави, від робітничого класу, від його загальнодержавної політики. Ми заперечуємо тим самим можливість існування в державі будь-якої особливої судової політики, яка б відрізнялася від загальнодержавної політики» [10, с. 117].

Принагідно зауважимо, що суттєвою проблемою у дослідженні зазначеної проблематики є те, що більша частина документації, стосовно діяльності Державного арбітражу УРСР у 1930-х – першій половині 1940-х років, була втрачена у роки війни та нацистської окупації України, що пояснює фрагментарне висвітлення даного періоду у історіографії питання.

У роки війни функції органів державного арбітражу були скореговані у відповідності до потреб

економіки воєнного часу. Найважчими виявилися 1941 – 1942 роки, коли внаслідок нацистської окупації робота органів держарбітражу на території УРСР була призупинена. Частина співробітників була евакуйована, чимало мобілізовано на фронт, що спричинило ситуацію кадрового голоду, яка зберігалася до початку 1950-х років.

У 1943 році радянська влада почала повертати-ся в Україну, а разом з нею і органи держарбітражу. З IV кварталу 1943 року вони поновили свою роботу у Харкові, а з січня 1944 року і у Києві. За умов інтенсивної відбудови народного господарства, їх значення знову актуалізувалося. Керівництво республіканського держарбітражу одразу почало робити акцент на узагальненні практики розгляду окремих категорій справ, дотриманні строків їх розгляду, оперативному направленню прийнятих рішень до виконання, що підкреслювало важливість подібної інституції.

Натомість, того ж 1944 року, на тлі підйому промисловості, який забезпечувався величезними обсягами військових замовлень, в уряді почали обговорення доцільності укладання договорів між підприємствами. Більш того, у вересні 1944 року нарком юстиції СРСР М. Ричков запропонував ліквідувати держарбітраж, а справи, що перебували у нього на розгляді передати до судів загальної юрисдикції. Проте представники промислових наркоматів не підтримали цієї пропозиції. У підсумку, було вирішено зберегти, як систему господарських договорів між підприємствами, так і органи державного арбітражу.

Чим можна пояснити подібну позицію наркоматів? Перш за все, їх бажанням зберегти арбітраж як консультативний орган, але позбавлений директивних повноважень, що було їм надзвичайно вигідно. За судами залишалось право винесення санкцій, тоді як арбітражі вирішували питання на рівні переддоговірних спорів. Отже, вже до кінця 1945 року у СРСР діяло 145 державних та 44 центральних відомчих арбітражів, які у сукупності за останній воєнний рік розглянули понад 250 тисяч справ на загальну суму 6 млрд. карбованців [11, с. 21].

У 1946 році арбітражна система зазнала чергового реформування. У зв'язку з перетворенням РНК СРСР на Раду Міністрів СРСР та РНК союзних республік на Ради Міністрів союзних республік, Держарбітраж при РНК УРСР перейменовано на Держарбітраж при Раді Міністрів УРСР [1].

У повоєнний час, всупереч істотним недолікам у розвитку радянської економічної системи в цілому, спостерігалася тенденція до поступового підвищення правового статусу державного арбітражу. Повоєнна відбудова сприяла поживленню господарської діяльності, відповідно, незважаючи на неуккомплектованість та нечисленність апарату, зростає роль Держарбітражу у господарському житті

країни, що виявляло себе у постійному зростанні кількості розглянутих справ та вартості позовів.

На цьому етапі до органів державного арбітражу, переважно, надходили спори, що виникали навколо розподілу обладнання та приміщень у процесі реевакуації. Ситуацію ускладнювало те, що планові та директивні органи, як і директора багатьох підприємств, виявилися не готовими до конверсії і спори з цього приводу виникали на регулярній основі. Одним з найбільш ефективних на той час був Харківський держарбітраж. За підсумками 1946 року за кількістю вирішених справ він посів друге місце у республіці, при цьому, понад 90% від загальної кількості справ було вирішено у 15-ти денний термін [12, арк. 18–19].

На початку 1950-х років переважна більшість юристів продовжувала розглядати державний арбітраж у як орган по боротьбі за зміцнення планової і договірної дисципліни та госпрозрахунку [13, с. 3]. Водночас, на цьому етапі, він проходить і через певні організаційні зміни, тим більше, що результатами перевірок 1950 та 1952 років, робота органів арбітражу як загально радянському, так і республіканському рівні була визнана незадовільною. З метою усунення виявлених недоліків, відповідно до постанови Ради Міністрів Української РСР від 20 травня 1953 року №1049 «Про затвердження структури і штатів управління Міністерства юстиції УРСР при облвиконкомах» державний арбітраж було передано до системи Міністерства юстиції УРСР [14, с. 173]. Насправді, це рішення понизило статус держарбітражу та ускладнило його роботу, бо нормативна база діяльності міністерства не була пристосована до керівництвом держарбітражем.

Непродуктивність подібного рішення невдовзі стала очевидною і у червні 1954 року держарбітраж виводять з-під підпорядкування Міністерства юстиції СРСР та підпорядковують безпосередньо Раді Міністрів СРСР [15, с. 69]. Неодноразові зміни у системі організації управління держарбітражем відображали спроби на найвищому державному рівні знайти ту управлінську модель для народного господарства країни, яка б могла зменшити численні дефекти радянської командно-адміністративної системи. При цьому, за держарбітражем, як і у довоєнний час, було закріплено дві основні функції – вирішення спорів і контрольно-попереджувальна. Втім, у 1950-х рр. остання, будучи доповненою певною роботою аналітичного характеру і виробленням конкретних рекомендацій, адресованих державним підприємствам, почала помітно привалювати.

Згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 14 березня 1955 року, ті суперечки за участі державних, кооперативних (за виключенням колгоспів) та громадських організацій, сума яких не перевищувала тисячі карбованців, передавали-

ся до вищих стосовно боржників органів. Того ж року ще ціла низка спорів між господарськими організаціями, які раніше розглядалися у судах, вилучалися з судової юрисдикції. До органів державного арбітражу було передано спори щодо укладення навігаційних договорів, а також спори, що виникали у зв'язку з експлуатацією залізничних під'їзних шляхів, які не перебували у загальному користуванні [3, с. 36].

Планові перевірки органів держарбітражу, які здійснювалися у другій половині 1950-х років, виявили тенденцію неухильного зростання випадків розгляду спорів лише за участі однієї зі сторін [16, с. 209]. З огляду на це, можна припустити, що представники сторін безпосередньо брали участь у засіданнях арбітражних комісій, тільки за умови виключної важливості для підприємства вирішення того чи іншого спору.

Наприкінці 1950-х років мала місце чергова спроба модернізації системи арбітражного процесу. Про це свідчить поява у 1959 році Постанови Ради Міністрів СРСР «Про поліпшення роботи Державного арбітражу», яка розширила компетенцію органів Держарбітражу як у центрі, так і на місцях. Зокрема, серед нових функцій, що з'явилися після виходу Постанови, слід відзначити: затвердження особливих умов поставок, затвердження інструкцій щодо порядку прийому продукції виробничо-технічного призначення та товарів народного споживання, забезпечення роз'яснень підприємствам та господарським організаціям стосовно застосування Положень щодо поставок. Таким чином, можливості впливу держарбітражу на суб'єкти господарювання значно зросли.

Ця тенденція була закріплена у Указі Президіуму ВР СРСР від 27 липня 1959 року, що передбачав посилення боротьби з недоліками у роботі держпідприємств, шляхом передачі на розгляд союзних і республіканських органів Держарбітражу усіх спорів між державними, кооперативними (крім колгоспів) та іншими суспільними організаціями, підприємствами та установами, що раніше перебували у компетенції судових органів [2, с. 15]. На думку Л. Ніколенко, яка видається автору цілком зваженою, цей нормативний акт був своєрідним прототипом і вплинув на появу норм, що встановлюють у деяких випадках обов'язковість претензійного (досудового) порядку врегулювання в сучасному господарському процесуальному законодавстві (Розділ 2 ГПК України) [4, с. 181].

Наприкінці 1950-х років екстенсивний шлях розвитку радянської економіки викликав численні протиріччя між планами та їх виконавцями, між різними суб'єктами господарювання. Наслідком чого була вражаюча динаміка зростання кількості арбітражних спорів. Дедалі помітнішою ставала тенденція, за якою підприємства, устано-

ви, міністерства намагалися передати на розгляд арбітражу майже будь-яке складне питання з тих, що виникали у процесі їх взаємостосунків.

Такий стан речей вимагав удосконалення нормативної бази щодо арбітражу і у 1960 році було видано Положення «Про державний арбітраж при Раді Міністрів СРСР», яке сприяло утворенню єдиної системи у загальносоюзному масштабі. Нове Положення автоматично скасовувало дію Положення «Про державний арбітраж» 1931 року [17, с. 139]. Воно залишало за Держарбітражем при Раді Міністрів СРСР лише розгляд найбільш важливих спорів між організаціями та закладами різних союзних республік. Якщо мова йшла про переддоговірні спори то сума позову за ними мала бути щонайменше 10 млн. рублів, а у випадку майнових спорів, сума позову повинна була перевищувати 100 тис. рублів¹. Решта спорів передавалася до місцевих або республіканських органів Держарбітражу.

Натомість, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 12 лютого 1960 року суперечки між державними, кооперативними та іншими громадськими організаціями, з одного боку, і органами залізничного та повітряного транспорту – з іншого, що виникли на підставі порушення договорів перевезення вантажів у прямому міжнародному вантажному сполученні, були віднесені до компетенції судів [3, с. 36].

У Основах цивільного законодавства СРСР 1961 року державний арбітраж розглядався у якості форми вирішення господарських спорів, при цьому, за ним, як і за судом та третейським судом, було закріплено статус найважливішого засобу відстоювання цивільних прав. Це саме визначала і стаття 6 Цивільного кодексу УРСР 1963 року [18].

З 1 липня 1963 року набули законної сили Правила розгляду господарських спорів державними арбітражами. Вони визначили процесуальний бік їх діяльності протягом 1960-х років. Того ж року з'явилася постанова Ради Міністрів УРСР «Про реорганізацію державних арбітражів при виконавчих комітетах обласних Рад депутатів трудящих УРСР», яка передбачала ліквідацію державних арбітражів при облвиконкомах. Натомість, у листопаді того ж року було видано Положення про міжобласні державні арбітражі при виконавчих комітетах обласних промислових Рад депутатів трудящих республіки. Наприклад, на виконання цього положення було створено Харківський міжобласний держарбітраж, до компетенції якого було віднесено розгляд і вирішення спорів між суб'єктами господарювання трьох областей – Харківської, Полтавської та Сумської [19].

Втім, це нововведення, як і багато інших експериментів доби хрущовської «відлиги», виявилось недовготривалим. Після ліквідації системи раднаргоспів, 31 грудня 1965 року Рада Міністрів

УРСР вирішила повернутися до попередньої моделі організації діяльності держарбітражу. Отже, вже з січня 1966 року, міжобласні державні арбітражі знову перетворилися на Обласні державні арбітражі при виконкомах обласних Рад депутатів трудящих.

У середині 1960-х років, при Обласних держарбітражах виникає інститут арбітрів, які працювали на громадських засадах. Статистика свідчить, що на них припадало вирішення приблизно чверті господарських спорів.

Нарешті, у серпні 1970 року Рада Міністрів СРСР видає чергову Постанову, яка зміцняла становище Державного арбітражу – «Щодо підвищення ролі органів Державного арбітражу та арбітражів міністерств і відомств у народному господарстві» [20]. Положення цього документу, здебільшого стосувалися загальних питань державного та відомчого арбітражів та вказувала на необхідність ширшого використання правових засобів з метою успішного вирішення завдань, спрямованих на підвищення рентабельності виробництва, виконання планових завдань і дотримання договірних зобов'язань.

Ця постанова зазнала певної критики, так як органи арбітражу не у повній мірі отримували можливість застосовувати майнові санкції та інші заходи для впливу щодо підприємств і організацій, які не виконували завдання і зобов'язання [5, с. 130]. Проте саме цей документ знаменував перехід до нового етапу у розвитку господарського провадження, під час якого, на думку І. Побірченка, система державних арбітражів мала набутти форми союзно-республіканського комітету з координації господарсько-правових відносин [21, с. 189]. Така думка, дійсно, виглядає слушною, з огляду на те, що зазначена постанова не лише конкретизувала підвідомчість спорів, але й визначала обов'язковий характер інструкцій, які надходили до міністерських та відомчих арбітражів від держарбітражу.

У комплексі з постановою 1970 року слід також розглядати постанову Ради Міністрів СРСР «Про затвердження Положення про порядок пред'явлення і розгляду претензій підприємствами, організаціями і установами та врегулювання розбіжностей у господарських договорах» від 17 жовтня 1973 року [22]. Вона містила важливе уточнення, згідно якого заборонялося пред'явлення позову до арбітражу без оформлення претензії до іншої сторони.

Висновок. Проведений аналіз тенденцій у функціонуванні та розвитку системи державного арбітражу у радянській Україні протягом 1930-х – на початку 1970-х років, дає підстави розділити цей період на два етапи. Перший охоплює 1931 – 1959 роки і відображає ті зміни у господарському процесі, що відбувалися під впливом утвердження у СРСР планово-розподільчої економічної моделі.

В умовах існування протягом більшої частини цього етапу жорсткої адміністративно-командної системи Держарбітраж мав обмежений вплив на регулювання господарських відносин, що негативно впливало на реалізацію його основної функції – надання ефективного захисту прав підприємств, установ та організацій.

Під час другого етапу (1959 – 1974), на тлі економічних реформ, тривав процес розширення компетенції та функцій держарбітражу. Якщо брати тогочасну систему управління народним господарством, то стає зрозумілим, що на державний арбітраж поклалися подвійні функції: з одного боку, він виступав як орган державного управління, з відповідним переліком повноважень у сфері регулювання господарських відносин, зокрема і права на ухвалення нормативних актів. Виходячи з цих міркувань, можна здебільшого погодитися з визначенням державного арбітражу наведено К. Юдельсоном, який бачив у ньому, насамперед, саме орган державного управління, що здійснює захист прав та інтересів соціалістичних підприємств, установ, організацій, сприяє використанню правових засобів в управлінні народних господарством та виконує інші функції, безпосередньо пов'язані з господарською юрисдикцією [23, с. 202]. Проте, не слід забувати, що з іншого боку, державний арбітраж наділявся повноваженнями, які дозволяли вирішувати суперечки між підприємствами з приводу господарських питань.

Паралельно з цим діяла система відомчих арбітражів, покликана забезпечувати вирішення господарських спорів, що виникали між підприємствами підпорядкованими одному міністерству чи відомству. Незайвим буде також відзначити, що майже до середини 1970-х років, у діяльності арбітражів був відсутнім принцип супідрядності, тобто нижчестоящі арбітражі підпорядковувалися не вищестоящим, а відповідним виконавчим органам.

Враховуючи той факт, що економіці за радянських часів, було притаманне жорстке адміністративне регулювання, не викликає подиву, що державні арбітри, розглядаючи господарські спори, крім законів також зверталися і до підзаконних актів, паралельно виконуючи певні функції контрольно-управлінського характеру, як то здійснення контролю за правильним укладенням планових угод. Слід пам'ятати і про те, що центральним органам держарбітражу дозволялася навіть власна нормотворча діяльність, що, правда, за досить обмеженим колом питань.

Такий стан речей навколо державного арбітражу не виключав волюнтаристського впливу з боку представників партійного та державного апарату на вирішення тих чи інших спорів, що виникали у зв'язку з діяльністю суб'єктів господарювання. Показовою у цьому сенсі була ситуація, коли підприємства звільнялись від відповідальності через

невиконання угод, навіть без врахування фактору, чи є в цьому провина з боку постачальника. Подібна практика нівелювала цінність договірних відносин, що, у свою чергу, викликало розбалансування різних галузей народного господарства, доводячи слабкість і не конкурентоспроможність радянської економічної системи.

Література

1. Історичний нарис про становлення та розвиток арбітражно-судової системи в Україні. URL: www.arbitr.gov.ua/files/pages/25092015.pdf.
2. Загорнов А. Развитие хозяйственного правосудия в советский период: основные этапы и ключевые особенности. *Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*. 2012. № 7. С. 12–18.
3. Клеандров М. Экономическое правосудие в России: прошлое, настоящее, будущее. М.: Волтерс Клувер, 2006. 600 с.
4. Ніколенко Л. Історичні передумови становлення господарського процесуального законодавства під впливом матеріально-правових актів. *Часопис Київського університету*. 2010. № 2. С. 179–186.
5. Григорьева Т. Становление арбитражной юрисдикции в России в XX веке. *Правоведение*. 2002. № 2. С. 123–135.
6. Світличний О. Господарський процес: підручник. К.: НУБіП України., 2016. 337 с.
7. Воронин Д. Система государственного арбитража в экономике СССР в 1930-е годы. *Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование*. 2013. Т. 6. № 3. С. 132–139.
8. Арбитраж: Орган Госарбитража при СНК СССР. 1937. № 9. С. 10–15.
9. Арбитраж: Орган Госарбитража при СНК СССР. 1939. № 9. С. 2–9.
10. Вышинский А. Судостроительство в СССР. М.: Советское законодательство, 1936. 243 с.
11. Воронин Д. Развитие института государственного арбитража и его влияние на советскую экономику: союзно-республиканский и региональный аспекты (1922 – 1991 гг.): автореферат дис. ... д-ра ист. наук. Специальность 07.00.02 – Отечественная история. Томск: Томский государственный университет, 2016. 39 с.
12. Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф. Р-6057. Державний арбітраж при виконавчому комітеті Харківської обласної ради депутатів трудящих. Оп. 1. Спр. 24.
13. Шалюпа М., Донде Я. Государственный арбитраж в СССР. М.: Госюриздат, 1953. 94 с.
14. Ващилін Н., Хамник М. Розвиток арбітражно-судової системи в Україні на прикладі господарського суду Закарпатської області. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2012. Вип. 19. Т. 2. С. 172–175.
15. Воронин Д. Деятельность советского государственного арбитража в начале 1950-х годов. *Х Чтения, посвященные памяти Р. Л. Яворского (1925–1995): сборник статей по материалам Всероссийской научной конференции*. Новокузнецк, 22–23 апреля 2014 г. Новокузнецк, 2014. С. 66–74.
16. Россильна О. Особливості представництва в господарському процесі в XIX–XX століттях. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 208–211.
17. Олейник Н., Яковлева Т. Становление и развитие арбитражных судов в России. *Переяславская рада: ее историческое значение и перспективы развития восточнославянской цивилизации*. Материалы международной научно-практической конференции. Харьков: НТУ «ХПИ», 2012. С. 136–140.
18. Цивільний кодекс Української РСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>.
19. Історичний нарис становлення та розвитку Господарського суду Харківської області. URL: https://hr.arbitr.gov.ua/sud5023/pro_sud/history.
20. Про поліпшення правової роботи в народному господарстві. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР № 1025 від 23 грудня 1970 року. *Судебная практика СССР*. 1971. № 1. Ст. 1. 21. Побрченко И. Хозяйственная юрисдикция. Киев: РИО МВД УССР, 1973. 252 с.
21. Про затвердження Положення про порядок пред'явлення і розгляду претензій підприємствами, організаціями і установами та врегулювання розбіжностей у господарських договорах. Постанова Ради Міністрів СРСР № 758 від 17 жовтня 1973 року. *Судебная практика СССР*. 1973. № 23. Ст. 128.
22. Арбитраж в СССР / Под ред. К. Юдельсона. М.: Юридическая литература, 1984. 240 с.

Анотація

Жельне С. Ч. Тенденції у функціонуванні та розвитку системи державного арбітражу у радянській Україні (1930-ті – на початку 1970-х рр.). – Стаття.

У статті досліджено організаційні засади функціонування радянської системи арбітражного провадження на теренах України у 1930-ті – на початку 1970-х років. Проаналізовано основні етапи генези державного арбітражу у зазначений період та досліджено нормативну основу діяльності його органів. Визначено, що протягом 1930-х – 50-х років Держарбітраж мав обмежений вплив на регулювання господарських відносин, протек з початку 1960-х років тривав процес розширення його компетенції та функцій.

Ключові слова: арбітражне провадження, арбітражні комісії, державний арбітраж, господарські спори, судова система.

Аннотация

Жельне С. Ч. Тенденции в функционировании и развитии системы государственного арбитража в советской Украине (1930-е – начало 1970-х гг.). – Статья.

В статье исследованы организационные основы функционирования советской системы арбитражного производства на территории Украины в 1930-е – начале 1970-х годов. Проанализированы основные этапы генезиса государственного арбитража в указанный период и исследованы нормативную основу деятельности его органов. Определено, что в течение 1930-х – 50-х годов Госарбитраж имел ограниченное влияние на регулирование хозяйственных отношений, однако с начала 1960-х годов продолжался процесс расширения его компетенции и функций.

Ключевые слова: арбитражное производство, арбитражные комиссии, государственный арбитраж, хозяйственные споры, судебная система.

Summary

Zhelne S. Ch. Trends in the functioning and development of the state arbitration system in Soviet Ukraine (1930s – early 1970s). – Article.

The article examines the organizational principles of the functioning of the Soviet system of arbitration proceedings in Ukraine in the 1930s – early 1970s. The main stages of the genesis of state arbitration in the specified period are analyzed and the normative basis of activity of its bodies is investigated. It is determined that during the 1930s and 1950s the State Arbitration had a limited influence on the regulation of economic relations, but since the early 1960s the process of expanding its competence and functions has continued.

Key words: arbitration proceedings, arbitration commissions, state arbitration, commercial disputes, judicial system.